

ЛІНГВОСОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИСК

У всесвіті існують різні індивідуальні предмети, що відображаються у людській свідомості і мають спеціальні найменування, які є предметом окремої лінгвістичної дисципліни – ономастики (науки, об'єктом вивчення якої є будь-які власні назви). Людина може мати, крім власного імені, прізвище, ще й прізвисько.

Природа людського найменування є однією з найактуальніших в ономастиці. Останнім часом світ побачив чимало праць, присвячених дослідженню імен та прізвищ. Що стосується прізвиськ – неофіційних найменувань, – то в цьому плані ономастичною наукою зроблено порівняно небагато. Саме тому ми зупинилися на аналізі зібраних 70 прізвиськ мешканців селища Затишшя Фрунзівського району Одеської області у лінгвосоціокомунікаційному аспекті.

Розгляд специфіки прізвиська як мовної категорії є традиційним і цілком логічним. Принципи добору прізвиськ привертали увагу багатьох людей. А які ж ознаки мають прізвиська?

Однією з основних ознак є усний характер функціонування, яка зумовлює проблему збору матеріалу. "Зібрати прізвиська дуже важко, оскільки вони ніде не фіксуються і, подібно до творів фольклору, побутують лише в усному варіанті" [3;80].

"Прізвиська – це одиниці мовлення, а не мови" [2;34]. Крім того, збір матеріалу ускладнюється ще й тим, що вимагає від дослідника обов'язкового врахування етичних моментів, пов'язаних із специфікою такого роду найменувань. Отже, усний характер функціонування прізвиськ – ознака, надаємо, вирішальна при визначенні методики збору неофіційних найменувань людей.

Зібрані нами прізвиська, що досліджуються вперше, розглядаємо у таких лексико-семантичних групах:

- найменування за індивідуальними ознаками. Ознака, яка впадала у вічі, могла бути найрізноманітнішою. Це і риси зовнішності, і особливості одягу, і риси характеру, різні фізіологічні та психічні властивості людини, вади мовлення тощо: *Баран* (впертий), *Борсук* (завжди незадоволений, надутий), *Брехля* (який часто обманює), *Бульдозер* (велика за розміром людина), *Бомки* (занадто багато говорили, бомкали), *Бульба* (округлість членів

родини), *Буйвол* (надзвичайно войовничий), *Гава* (роздякуватість), *Гога* (в дитинстві мав погану вимову), *Диня* (блідий колір обличчя), *Змій* (високий, чорнявий хлопець), *Заєць* (боязкий, тихенький), *Їжак* (мав звичку витягувати голову), *Квач* (безхарактерний), *Кивало* (мав звичку кивати головою, і увесь рід уже понад 100 років носить таке прізвисько), *Качка* (за манерою ходи), *Король* (мав вуха великого розміру), *Кишка* (не вмів підтягуватися і висів на перекладині, як кишка), *Коко* (небажання правильно вимовляти слова), *Мавпочка* (частини обох вух приросли до голови), *Мамалига* (хлопець дуже повільно рухався), *Мухомор* (зовні непогані люди, а, довірившись, можна отруїтися), *Микита* (млява, повільна, невпевнена в собі людина), *Миша* (мав писклявий голос), *Мудик* (нудна, влізлива людина), *Олень* (високого зросту, широкоплечий), *Похмелюк* (прізвисько закріпилося за чоловіком, який любив випити, а вранці ходив по сусідах і просив знову випити, щоб похмелитися), *Плішка* (не відзначалася розумом), *Сімейний* (хлопець отримав таке прізвисько через те, що женився на жінці, котра була набагато старша та ще й мала своїх дітей), *Тарахтійка* (хто багато говорить, «тарахає язиком»), *Фасольки* (члени родини невеличкі на зріст, біленькі), *Хрустальний* (назвали за самолюбство, високомірність), *Цибульки* (гарні собою, часто використовували іронію (в'їдливу насмішку)), *Циган* (хитрий, нахабний), *Ягня* (невеличкий на зріст, мав тонкий голос). Цікава історія виникнення прізвиська *Пудик*. «У роду існує переказ, за яким новонароджений погано набирив вагу, ніхто не сподівався, що він виживе. Йшли дні за днями, роки за роками, і дитина потроху піростала. Не було меж батьківській радості, і коли вже в 6 років син став важити 16 кг, батько почав ділитися з усіма сусідами своєю радістю, вигукуючи: «Пудик! Є Пудик!». Ось так і закріпилося прізвисько за всім родом».

- професія, посада, рід діяльності: *Баритон* (один з членів родини грав на духовому музичному інструменті під однойменною назвою), *Бетховен* (носій захоплювався музикою), *Куня* (колись давно рід вмів крити хати з очерету), *Кімнатний* (лікар, який приїхав до села на роботу і займався більше теорією медицини, аніж практикував), *Матюля* (добре грав у шахи, від слова «мат»), *Поштарка* (жінка, яка першою почала розносити пошту), *Соловей* (один з випадків засвідчив, що носій цього прізвиська має гарний

голос), *Чортинка* (вміла ворожити, «знала до корів», тобто забирала у корів молоко);

- за походженням, національністю, місцем проживання: *Зайчик* (приїхав з іншої місцевості), *Кримчаки* (рід переїхав з Криму ще у 19ст.), *Кацапка* (розмовляє російською мовою);

- назви їжі, страв: *Вареник* (добре життя), *Голубець* (улюблена страва всього роду), *Варибориц* (прізвисько походить від назви відомої пісні «Вари борщ, милая». Його першопосідей надзвичайно любив цю пісню і співав її на всіх сільських гулянках. Хтось із односельчан підмітив цю любов, і вже понад 40 років існує це прізвисько);

- назви тварин, рослин, птахів та ін.: *Синички* (не мали землі, і тому порівнювали їх з птахами), *Снігур* (дуже любив холод, зиму і мав червоний ніс), *Джміль* (має своєрідний голос, перебуваючи на посаді голови колгоспу, з'являвся часто на полях, за що колгоспники і прозвали Джмелем), *Кабак* (прізвисько з'явилося після невдалого сватання), *Ластівка* (небажані, часті гості).

Отже, "прізвиська потрібно навчитися читати, і вони дуже багато нам можуть розповісти. Добро, мудрість, працьовитість, чесність, хоробрість, вірність, краса, зло, нахабність, хитрість, неробство, гульняйство – це все можна знайти у прізвиських, хоча дещо в лаконічній формі, адже прізвиська більше спрямовані на те, щоб викривати, засуджувати й висміювати погане" [2;38].

Список використаних джерел:

1. Дуйчак, М.Н. Прізвиська та їх вмотивованість // Дуйчак М.Н. Проблеми сучасної ареології. – К.: Наук.думка, 1994. – С.254-256.

2. Масенко, Л.Т. Українські імена та прізвища / Л.Т.Масенко. – К.: Тов-во "Знання", 1990. – 48с.

3. Хрустик, Н.М. Прізвиська як вид усної народної творчості / М.Н.Хрустик // Мова та стиль українського фольклору. – К., 1996. – С.80-96.